

Scenă din drama istorică „Marele vizir“ de Derviş Suşici, în interpretarea Teatrului din Tuzla

Spații teatrale în Iugoslavia

Pe marile arc format din orașele Sarajevo, Dubrovnik și Split schimbările de decor se produc rapid. De la cartierele, purtând pecetea civilizației orientale, la vestigiile romane, e doar o mișcare de turnantă înregistrată în kilometri. De la clima continentală, la palmieri și chiparoși, e o altă manevră miraculoasă în același mare spectacol al călătoriei spre sud, pe șosele perfecte, cu munții sau cu marea alături. Decorurile și eclerajul se modifică mereu; aici se suprapun stilurile și vechile civilizații ca într-un montaj nervos... La Dubrovnik, pe ruinele palatului Kovrienatz, vizibile de pe mare și de pe uscat, au loc reprezentațiile cu Hamlet, piața dintre mănăstirea franciscană și Conservator, aproape întregul Dubrovnik vechi, este locul marilor festivaluri muzicale: zidurile, portalurile, cheul, sînt cadrul de vis al unei eterne săli de teatru. Palatul lui Diocetian din Split este poarta de intrare într-o mare scenă a secolelor; un scenograf genial a alăturat epocile cu o funcționalitate admirabilă. Vitrinele ferice din sticlă și oțel, pulsația secolului nostru, se află pînă la nivelul parterelor; de aici în sus totul este păstrat intact, într-o tăcere ireală, transpunîndu-ne prin decor, înapoi cu 15 sau 16 veacuri.

Teatrul este o prezență intensă pe oricare dintre itinerariile țării. Repartizarea uniformă a instituțiilor — peste 50 — face din fiecare localitate mai mare un centru teatral cu perspectiva de a polariza un interes care să depășească cadrul strict al producției proprii de spectacole. Festivalurile competiționale își au reședințele în diferite orașe. O revistă de teatru, cu reputație națională, apare la Tuzla, localitate cu doar o sută de mii

de suflete, a doua la Belgrad. Teatrele își cultivă proprii lor dramaturgi, iau parte la viața literară și națională, patronează formații semiprofesionaliste. Pretutinderi, impresia că teatrul are o pondere spirituală respectată se impune cu precădere, în centrele cu o multitudine de instituții și forme de viață artistică-intelectuală, cît și în micile așezări de provincie.

— Unde este teatrul ?

Am pus întrebarea și unor tineri și unor bătrîni, și unor oameni grăbiți, și unora care păreau fără nici o treabă, și unor familii și unor copii. Testul a fost revelator: teatrul nu e văzut ca un monument, ca un edificiu somptuos, ci ca un fapt, ca o prezență vie, deși, de pildă, la Belgrad, clădirile teatrelor se inscriu în peisajul cîtadin, iar Sarajevo, Teatrul Național se distinge prin poziția și arhitectura care îi dau personalitate...

Teatrul din Zenița, aflat într-o clădire veche, împrumută în stilul său de lucru, încrederea și gravitatea mediului; Zenița este o puternică cetate industrială. Hotelul elegant al orașului se numește „Metalurg“, iar fumul coșurilor planează și în zi de duminică deasupra urbei. Zidurile teatrului sînt cenușii, împragnate pară de atmosfera mîncii. Grădina lui însă îi dă un aer vesel, de destindere. De altfel, majoritatea teatrelor din Bosnia și Herțegovina au grădini și mici restaurante sau cofetării unde actorii și alți intelectuali ai orașului își dau întîlnire.

La Zenița se face teatru de 23 de ani, dar drumurile ansamblului au trecut prin 75 de orașe și, în trei rînduri, dincolo de

hotare, în Polonia și Cehoslovacia. Se practică un repertoriu de largă deschidere: Brecht, Tennessee Williams, Duras, Gorki, dramatizări după Kafka; de un succes memorabil s-a bucurat transpunerea în dramă a unui celebru roman al lui Meša Selimović. Sînt la loc de cinste clasicii: Iovan Steria Popovici, Nušići, Molière, Shakespeare al cărui motto „Viața e teatru, dar teatrul e însăși viața”, deschide albumul jubiliar dedicat aniversării a 20 de ani ai teatrului. Un Othello a creat Angel Coșarenci, socotit un mare interpret al personajelor shakespeareene.

La Zenița, pulsația teatrală pare mai febrilă, mai implantată în viața zilnică (discuțiile cu publicul sînt frecvente), mai ales că muncitorii contribuie la construirea unui nou edificiu teatral, a cărui machetă a și devenit publică. Dar și la Banjaluca, la Mostar, la Tuzla și, bineînțeles, la Sarajevo, tradiția se suprapune activ unei firești emulației cu actualitatea. Teatrul și Opera din Sarajevo au peste o jumătate de secol de viață. Șapte balerini români lucrează prin contract cu Opera: școala națională de operă și balet e într-un plin proces de edificare, la care ajutorul artiștilor noștri deține un loc substanțial.

În Teatrul din Banjaluca, vestigiile cutremurului din 1969 au dispărut aproape de totul (teatrul a fost și el o victimă a nesățiosului balaur subpămîntean). În schimb, la Tuzla, deplasările subterane provocate de zăcămintele de sare din vecinătate produc încă, duceroase răni clădirii teatrului. Ceea ce nu a micșorat entuziasmul și seriozitatea, caracteristice acestui ansamblu. Tuzla este centru universitar și atmosfera de cercetare și meditație se află și la baza activității teatrului. Istoria lui este bogată: 1898, anul primului nucleu format la Tuzla, coincide cu data creării artei teatrale naționale a Bosniei și Herțegovinei. Aici și-a început activitatea și Teatrul Național din Sarajevo, care, mult timp, nu a avut clădire proprie. Fondarea Teatrului din Tuzla este opera grupului artistic al corpului III al armatei populare, care activa printre partizani, începînd din anul 1942. Așadar, două tradiții, cea a culturii naționale și cea revoluționară, la care se adaugă noua tradiție intelectuală a orașului, fac din teatrul din Tuzla un laborator al noii dramaturgii și un centru de teatrologie.

De 15 ani apare la Tuzla revista „Pozorište” („Teatrul”), condusă de fostul „dramaturg” al teatrului, Zvonko Petrovici. Acum, profesor la Facultatea de științe sociale, el dedică muncii de redacție o mare parte a timpului său. Cuprînsul revistei este dens; deși nu practică cronică dramatică propriuzisă, viața teatrală a țării este oglindită în toate compartimentele ei. Tiraajul e modest și se explică prin caracterul academic al publicației. Revistele de tip magazin se vînd,

desigur, mai bine, dar Zvonko Petrovici e mulțumit, pentru că „Pozorište” e un periodic cu faimă în țară și în străinătate, de unde sosesc colaborări, scrisori și reviste în schimb.

Din colegiul publicației face parte și un dramaturg al cărui nume este omîntit în orice împrejurare cu multă stimă: Derviş Sušići. Il întilnim la Tuzla, unde este directorul bibliotecii. Autor al citorva romane și a unui număr impresionant de piese, excellează în drama istorică. Jucat pe scenele din Belgrad, Zagreb, Split, Tuzla, Zenița, Derviş Sušići trece drept un scriitor al epopeii naționale a Bosniei și Herțegovinei. Scriînd piese istorice, dramaturgul se exersează pentru tema contemporană. Convingerea lui Derviş Sušići este că problema principală a epocii noastre o constituie libertatea: cea a colectivităților, a individului, a afirmării sale. În istorie găsim sursa înțelegerii și dezlegării acestei probleme.

Am purtat un îndelung dialog despre dramaturgie la Banjaluca cu Iovan Spremo, consacrat — cu piesa sa Vuchîța, — ca un profund scriitor al actualității. În această lucrare el confruntă modelele de viață, lăsate generațiilor tinere de istoria tumultuoasă a luptelor pentru eliberare, cu tentațiile specifice perioadelor de liniște și prosperitate. Pe Iovan Spremo îl preocupă „drumul generației actuale în societate”, temă principală și a altor patru piese ale sale, jucate și publicate. Aplicația pentru „problemă”, ca element motor al societății, este aproape generală la oamenii care creează teatrul... Actorul Branco Petrovici din Zenița, îmi vorbește cu entuziasm despre piesele-dezbateri în care a jucat. Este o tendință de integrare în cotidian, în efortul general al societății, de transformare a teatrului într-un spațiu de meditație socială, politică și etică. Radoslav Zaranovici, un fost partizan, director de teatru la Tuzla, este și acum pe această linie, un militant, un organizator. Din tînăra generație, deși nu e încă un nume reprezentativ pentru literatura dramatică, se profilează cu mari speranțe și încredere criticul Sead Fetahagić, cu atitudinea lui ferm protivnică tendințelor conservatoare și exprimînd ambianța extrem de favorabilă a evoluției artei teatrale din țara sa...

Pretutindeni se acordă și teatrului, cu și pentru copii, o mare atenție. Semn elocvent al unei arte care știe să trăiască plener în prezent, gîndindu-se la viitor...

Carol Isac

